ДОГОВІРНІ РИЗИКИ В КОНТЕКСТІ НЕЗАЛЕЖНОГО АУДИТУ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ

CONTRACTUAL RISKS IN THE CONTEXT OF INDEPENDENT AUDIT OF FINANCIAL STATEMENT

УДК 351/354.073.526:[340.111.5:005:33 4]:334.723
DOI https://doi.org/10.32782/ pma2663-5240-2024.43.8

Касяненко О.В.
аспірант кафедри бізнес-економіки та управління
Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка

Стаття присвячена проблематиці договірних ризиків у господарській діяльності суб'єктів господарювання та їх впливу на аудит фінансової звітності з позиції державного управління та адміністрування. Розглядаються два типи договірних положень: імперативні, що регулюються законодавством, та диспозитивні, які визначаються безпосередньо учасниками договору. Саме диспозитивні положення є джерелом договірних ризиків, які можуть суттєво вплинути на показники фінансової звітності та збільшувати ризик їх викривлення. Тому вони є об'єктом прискіпливої уваги аудиторів в процесі оцінки юридичних ризиків, планування та виконання аудиторських процедур.

Досліджуються наукові публікації, що розкривають правову природу договірних ризиків та специфічні ризики для різних типів договорів. Відзначено, що відсутність єдиних нормативних вимог щодо організації внутрішнього контролю суб'єктів господарювання, чия фінансова звітність підлягає обов'язковому аудиту, сприяє зростанню ризиків викривлення показників фінансової звітності. Державне управління та адміністрування розглядаються як засіб врегулювання договірних ризиків, що сприяє підвищенню надійності фінансової звітності.

У ході дослідження автор акцентує увагу на важливості врахування договірних ризиків при проведенні аудиту, оскільки вони можуть бути джерелом суттєвих викривлень як через помилки, так і через шахрайство. Запропоновано методи ідентифікації та оцінки таких ризиків, включаючи аналіз внутрішніх політик і процедур підприємств та застосування міжнародних стандартів аудиту. Вдосконалення системи внутрішнього контролю суб'єктів господарювання через розробку методичних рекомендацій для ідентифікації та оцінки договірних ризиків допоможе вчасно їх виявити та мінімізувати їх вплив на показники фінансової звітності.

Результати дослідження вказують на важливу роль державного регулювання у встановленні імперативних норм, спрямованих на захист національних та суспільних інтересів. Недостатнє регулювання може призвести до зниження ефективності заходів, спрямованих на мінімізацію договірних ризиків. Автор рекомендує впровадження єдиних державних вимог до системи внутрішнього контролю для підвищення ефективності управління договірними ризиками.

Ключові слова: *договірні ризики, договори, держава, аудиторські послуги, публічне управління, аудит.*

The article is dedicated to the issue of contractual risks in the business activities of economic entities and their impact on the audit of financial statements from the perspective of public administration and management. It considers two types of contractual provisions: imperative ones regulated by legislation and dispositive ones determined directly by the contract participants. Dispositive provisions are identified as the source of contractual risks that can significantly affect financial statement indicators and increase the risk of their distortion. Therefore, they are the focus of auditors when assessing legal risks and planning and executing audit procedures.

The study examines scientific publications that reveal the legal nature of contractual risks and specific risks associated with different types of contracts. It is noted that the absence of unified regulatory requirements for the organization of internal control in economic entities whose financial statements are subject to mandatory audit contributes to the increase of risks of misstatement in financial reporting. Public administration and management are considered as means to regulate contractual risks, thereby enhancing the reliability of financial statements.

During the research, the author emphasizes the importance of considering contractual risks during the audit, as they can be sources of significant misstatements due to both errors and fraud. Methods for identifying and assessing such risks are proposed, including the analysis of internal policies and procedures of enterprises and the application of international auditing standards. Improving the internal control system of economic entities through the development of methodological recommendations for the identification and assessment of contractual risks will help timely detect and minimize their impact on financial statement indicators.

The research results highlight the important role of state regulation in establishing imperative norms aimed at protecting national and public interests. Insufficient regulation can lead to decreased effectiveness of measures aimed at minimizing contractual risks. The author recommends implementing unified state requirements for the internal control system to enhance the effectiveness of managing contractual risks.

Key words: *contractual risks, contracts, state, audit services, public administration, legal audit.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. В процесі провадження господарської діяльності суб'єктів господарювання виникають правовідносини, пов'язані з обіцянками та зобов'язаннями сторін до вчинення певних дій, як то постачання товарів, надання послуг, здійснення оплати та ін. Такі правовідносини знаходять своє вираження в положеннях відповідних договорів.

З точки зору державного управління та адміністрування, існує поділ договірних положень на імперативні та договірні. Імперативні положення договорів чітко регулюються Цивільним кодексом України, Господарським кодексом

України та іншими спеціальними законами, в залежності від специфіки правовідносин, які є предметом договору. З точки зору публічного управління та адміністрування такі імперативні положення є критичними для формування правової держави та регулювання правовідносин за принципом справедливого розподілу прав та обов'язків між учасниками правовідносин. До договірних відносяться положення, які не мають великого суспільного значення та їх врегулювання віддано на розсуд сторін договору, реалізуючи принцип свободи договору.

В процесі аудиту фінансової звітності велике значення мають саме договірні положення, оскільки вони є джерелом юридичних ризиків для клієнта з аудиту та можуть мати суттєвий вплив на показники його звітності та або розкриття інформації в примітках до фінансової звітності. Такі ризики безпосередньо впливають на аудиторський ризик, як ризик того, що висловлена думка аудитором, щодо фінансової звітності не відповідатиме фактичним обставинам.

Крім того, свобода договору дозволяє суб'єктам господарювання як використовувати різні види договорів так і поєднувати положення різних договорів в одному правочині, що породжує ризик неправильного трактування економічної сутності такого договору. Привалювання сутності над формою є одним із принципів бухгалтерського обліку, закладеного державою в Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», що полягає у відображенні в обліку та звітності операцій відповідно до їх економічної сутності, а не лише виходячи з юридичної форми [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання договірних ризиків не втрачає своєї актуальності в дослідженнях науковцями як правової природи договірних ризиків, так і ризиків притаманних окремим видам договорів.

Загальна правова природа договірних ризиків досліджувалась такими науковцями, як Майданник Р.А., Майданник Н.І., Мейєр Д.І., Андреєва О., Мельник О., Веліканова М.М., Красавчиков О.А., Волосенко І.В., Барвено С.М., Новіков В.В., Боровікова В.С. та ін.

Дослідженнями ризиків притаманних окремим видам договорів займалися Іванов А.М., Гриняк А.Б., Пленюк М.Д., Ковтун-Горбачова Т.А., Галич Є.Г. щодо ризиків, притаманних договорам підряду, Розгон О.В., Скиба І., Скиданов К.В., Длогуш О.І. в частині дослідження ризиків визнання недійсними договорів укладених під вливом обману, Веліканова М.М., Тімуш І.С. щодо питання ризиків в алеаторних та мінових договорах, Фадєєв А.В. в частині ризиків притаманних аутсорсинговим договорам.

Не зважаючи на значний розвиток наукового дослідження проблематики договірних ризиків в науковій літературі, такі ризики вимагають подальшого дослідження з точки зору публічного управління та адміністрування в процесі аудиту фінансової звітності, оскільки їх вплив може бути суттєвим як для думки аудитора так і для певних суспільних правовідносин.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Дослідження проблематики договірних ризиків в науковій літературі, що присвячене як загальній правовій природі таких ризиків так і конкретному виду договору, на нашу думку, не достатнім чином розкриває питання публічного управління та адміністрування договірних ризиків, що ідентифікуються в процесі незалежного аудиту фінансової звітності. Також потребують дослідження причинно-наслідкові зв'язки між договірними ризиками та їх впливом на показники фінансової звітності суб'єктів господарювання та думку аудитора, в процесі виконання завдання з незалежного аудиту фінансової звітності.

Мета статті. Метою статті є дослідження договірних ризиків та підходів до їх виявлення та оцінки їх впливу на показники фінансової звітності в процесі аудиту фінансової звітності, а також здійснення заходів в контексті публічного управління та адміністрування для зменшення таких ризиків.

Виклад основного матеріалу дослідження. З точки зору публічного управління та адміністрування, фінансова звітність є агрегованим джерелом інформації для держави та суспільства щодо активів, зобов'язань та фінансових результатів суб'єктів господарювання, на основі якої такі користувачі фінансової звітності приймають своє рішення. Відповідно, як основа для прийняття рішення, фінансова звітність є надійною тільки в тому випадку, якщо вона не містить суттєвих викривлень та пропусків інформації в примітках до фінансової звітності. Основна причина публічного адміністрування процесів відображення операцій в фінансовій звітності та розкриттях до неї полягає в тому, що багато нинішніх та потенційних інвесторів, позикодавців та інших кредиторів не можуть вимагати від суб'єктів господарювання надавати інформацію безпосередньо їм та повинні покладатись на фінансову звітність загального призначення [2, с. А6-А7].

Публічне управління та адміністрування процесом звітування суб'єктами господарю-

вання забезпечується через запровадження стандартів бухгалтерського обліку, форм звітності та єдиних строків її подання. Крім того, публічне управління та адміністрування запроваджено і до процесу аудиторської діяльності як на рівні виду економічної діяльності так і на рівні виконання завдання з аудиту фінансової звітності. Це досягається за рахунок дотримання всіма суб'єктами аудиторської діяльності (далі САД) та аудиторами міжнародних стандартів аудиту [3].

Важливою складовою адміністрування процесу аудиту фінансової звітності є ідентифікація та оцінка ризиків викривлення в фінансовій звітності. Для цього необхідно чітко визначити та усвідомити правову природу договірних ризиків та їх причинно-наслідкового зв'язку з показниками фінансової звітності.

Основні причини концентрації договірних ризиків, що мають вплив на показники фінансової звітності, можна розділити на дві категорії:

– генеровані безпосередньо суб'єктами договірних відносин;

– генеровані умовами (положеннями) договорів.

Ризики генеровані суб'єктами договірних правовідносин в свою чергу поділяються на ризики генеровані статусом суб'єкта господарювання та/або його власників та ризики, пов'язані з поведінкою суб'єкта господарювання. Ризики, пов'язані зі статусом суб'єкта договірних правовідносин за своєю природою є імперативними та випливають із нормативно-правових актів.

Так, Єфімов С., досліджуючи питання правових ризиків співпраці із контрагентами із російської федерації наголошує на ризику визнання договорів з такими контрагентами нікчемними [4].

З цією позицією також погоджується і Кобець І., яка зазначає, що ризики роботи з контрагентами, пов'язаними з державою агресором, після прийняття Постанови Кабінету Міністрів України «Про забезпечення захисту національних інтересів за майбутніми позовами держави Україна у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації» № 187 від 03.03.2022, призводять до нікчемності укладання договорів. Крім цього, автор наводить рекомендації для бізнесу щодо розірвання договорів, укладених до дати набуття чинності цією Постановою КМУ [5].

Проте контрагенти пов'язані з державою агресором є не єдиними ризиковими контрагентами, з точки зору публічного управління та адміністрування. До таких контрагентів також належать контрагенти, наведені в ч. 2 ст. 13 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15.04.2024 № 1207-VII, місцезнаходженням (місцем проживанням) яких є тимчасово окупована територія України [6].

Також, для забезпечення національних інтересів держави України, окремі суб'єкти господарювання можуть відноситися до Державного реєстру санкцій, який ведеться відповідно до вимог Закону України «Про санкції» від 14.08.2014 № 1644-VII, та яким можуть заборонятися певні види діяльності (операції), або застосовуватись обмеження щодо використання належних їм активів [7].

З точки зору публічного управління та адміністрування, державою вводяться певні імперативні норми, які мають на меті обмежити вплив на економіку та інтереси суспільства певних категорій суб'єктів господарювання та їх господарських операцій. Проте такі дії несуть ризики і для інших суб'єктів господарювання, які є стороною правочину, та мають безпосередній вплив на їх фінансову звітність.

Іншим видом ризиків, пов'язаних з суб'єктом господарювання є його поведінка та наміри при укладанні правочинів. Досліджуючи правову природу обману та помилки як підстави визнання договору нікчемним, Скиданов К.В. приходить до висновку, що правочин, який вчинений під впливом обману однієї сторони правочину іншою стороною щодо фактів, які мають істотне значення для укладання правочину є підставою для визнання договору нікчемним [8, с. 103]. Ми погоджуємось з такою думкою автора, оскільки вона чітко корелюється з положеннями ч. 1 ст. 230 Цивільного кодексу України [9].

В процесі аудиту фінансової звітності ризики пов'язані з суб'єктом господарювання, притаманні також і правовідносин, в яких САД виступають стороною правочину. Так, для прийняття завдання з аудиту фінансової звітності, відповідно до вимог Міжнародного стандарту управління якістю 1 (IAQM 1) «Управління якістю для фірм, що виконують аудити чи огляди фінансової звітності, або інші завдання з надання впевненості чи супутніх послуг», САД повинні розробити такі цілі якості, які стосуються прийняття завдання або продовження відносин з клієнтом, і дадуть можливість прийняти судження САД про те чи приймати або продовжувати співпрацю з клієнтом, яке базується на достатній та обґрунтованій інформації про чесність та етичні цінності клієнта. При цьому стандарт містить застереження, що такі цілі якості повинні забезпечити впевненість в тому, що фінансові та операційні пріоритети

фірми не призводять до появи неправильних суджень про те, чи слід приймати або продовжувати відносини з клієнтом.

Крім того, стандарт передбачає обов'язок САД встановити такі політики та процедури, які забезпечать САД можливість, після прийняття завдання або продовження відносин з клієнтом, відмовитись від виконання завдання, якщо САД стає відома інформація, яка змусила б його відмовитись від прийняття або продовження відносин з клієнтом, якби ця інформація була відома до прийняття або продовження відносин з клієнтом [10].

На етапі прийняття або продовження співпраці з клієнтами джерелами інформації для оцінки можливості такої співпраці є:

– у разі продовження співпраці з клієнтом, інформація з поточних або попередніх завдань;

– інформація від попереднього аудитора, надавачів незалежних бухгалтерських послуг, консультантів та юристів;

– пошук інформації по відповідних базах даних. Такими базами даних можуть бути дані Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України, Державного реєстру санкцій, Єдиного реєстру судових рішень. При цьому ISQM 1 передбачає також залучення постачальників послуг для такого пошуку, наприклад, на підставі договору підряду;

– інформація з інших джерел, наприклад, засобів масової інформації, іноземних сайтів та реєстрів.

У випадку отримання інформації про неналежну чесність клієнта, його управлінського персоналу, виявлення ознак можливої причетності клієнта до «відмивання грошей» або іншої злочинної діяльності САД повинен відмовитись від прийняття завдання.

При виконанні процедур з виявлення та оцінки договірних ризиків в процесі незалежного аудиту фінансової звітності, робота з ризиками, що генеруються імперативними положеннями договорів є більш передбачуваною та системною, оскільки такі положення є незмінними і САД в змозі розробити універсальні політики та процедури, які будуть застосовними для суб'єктів господарювання різних галузей економіки. В свою чергу, більший ризик невизначеності несуть ризики, які виходять із диспозитивних положень договорів, розподіл прав та зобов'язань за якими належить до волі сторін.

Так, з точки зору публічного управління та адміністрування, в диспозитивних положеннях договорів відображається принцип свободи підприємницької діяльності та того ризику, який їй притаманний. Відповідно до ст. 42 Господарського кодексу України, підприємництво – це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку [11].

Підприємництво не можливе без співпраці з іншими суб'єктами господарювання, відповідно, власні ризики двох або більше суб'єктів господарювання повинні поєднатися у єдину систему договірних правідносин у формі договору. Як зазначає Возняковська К.А., господарське право не забезпечує сторони механізмом повного усунення ризиків, проте забезпечує учасників договірного процесу правом розподілу цих ризиків між собою [12, с. 78].

На думку Великанової М.М., в процесі розподілу ризиків сторони мають узгоджувати принцип свободи договору з іншими засадами цивільного права [13, с. 12]. Використання диспозитивного та імперативного підходів в розподілі договірних ризиків є оптимальним механізмом досягнення розумного балансу між публічним інтересом та правами і інтересами приватних осіб [14, с. 17].

Ми погоджуємось з думкою Великанової М.М., адже, з точки зору публічного управління та адміністрування, ефективний та справедливий розподіл ризиків між учасниками договірних відносин, з дотриманням імперативних положень, є запорукою розвитку правового суспільства та захисту інтересів сторін, які держава вважає менш захищеними в договірних правовідносинах.

При дослідженні договірних ризиків, в процесі проведення незалежного аудиту фінансової звітності, САД може використовувати різні джерела інформації, проте, відповідно до вимог МСА 315 «Ідентифікація та оцінка ризиків суттєвого викривлення», аудитор, перш за все, повинен оцінити систему внутрішнього контролю суб'єкта господарювання на предмет того чи ефективно вона працює для виявлення ризиків співпраці з ризикованими контрагентами [15].

Зазвичай, в процесі проведення незалежного аудиту фінансової звітності, аудитор проводить тестування політик та процедур клієнта щодо проведення перевірки контрагентів до початку співпраці з ними та наскільки процедури, застосовані клієнтом, дозволяють ефективно виявити та попередити співпрацю з такими контрагентами. На сьогоднішній день в Україні немає єдиних нормативних вимог щодо організації внутрішнього контролю в суб'єктів господарювання, фінансова звітність яких підлягає обов'язковому аудиту, що, на

нашу думку, несе ризик не тільки для суб'єктів господарювання та їх власників, а і для економіки в цілому та дає можливість ризиковим суб'єктам господарювання продовжувати господарську діяльність, зменшуючи ефективність запроваджених обмежувальних засобів.

У випадку, якщо заходи внутрішнього контролю не є дієвими, аудитор повинен розробити та виконати процедури оцінки договірних ризиків, як того вимагає МСА 315, які повинні забезпечити надійну основу для:

– ідентифікації та оцінки ризиків суттєвих викривлень, чи то внаслідок помилки чи то внаслідок шахрайства на рівні фінансової звітності та тверджень;

– розробки подальших аудиторських процедур у відповідь на оцінені ризики [15].

Системне дослідження положень МСА 315, вказує на дві причини ризиків, які можуть генерувати суттєві викривлення фінансової звітності, це допущені помилки та шахрайство. Так, відповідно до вимог МСА 240 «Відповідальність аудитора, що стосується шахрайства при аудиті фінансової звітності», аудитор несе відповідальність за отримання достатньої впевненості в тому, що фінансова звітність у цілому не містить суттєвого викривлення внаслідок шахрайства.

Дослідження причин шахрайства в процесі виявлення та оцінки договірних ризиків є складним процесом, оскільки шахрайство супроводжується підробкою, навмисним пропуском, маніпуляцією або неправильним тлумаченням інформації, що надає доказам, отриманим аудитором більшої переконливості в тому, що вони є правдивими, в той час як вони є хибними [16].

Для виявлення ознак шахрайства, присутніх в процесі укладання клієнтом договорів, аудитор може провести наступні аудиторські процедури:

– запит на отримання інформації щодо процесу побудови внутрішнього контролю, направленого на перевірку контрагента, перевірки та погодження умов договору юридичним відділом, наявність обмеження повноважень посадових осіб щодо укладання договорів в сумовому виразі або по видах активів;

– порівняння умов однакових або схожих договорів, укладених з різними контрагентами;

– перевірка належного погодження умов договорів, передбаченого внутрішніми документами;

– дослідження первинної документації, якою супроводжується виконання договору та наявності нетипових операцій в процесі його виконання (наприклад, перерахування повної суми авансу, в той час як з іншими контрагентами використовуються умови оплати з відстрочкою платежу);

– перевірка наявності надмірних гарантій, які надаються за умовами договорів;

– аналіз на предмет наявності помилок чи колізій в договорах, які значно послаблюють договірну позицію клієнта;

– аналіз операцій на предмет реальності їх здійснення для переконання в тому, що предмет договору дійсно виконаний контрагентом, а не відбулося тільки оформлення документів без реального здійснення операцій.

Наступною причиною ризику суттєвого викривлення в фінансовій звітності є помилки. З точки зору незалежного аудиту фінансової звітності, помилки, допущені при виявлені та оцінці договірних ризиків, не завжди залежать від положень договору, а також залежать від професійного судження та оцінки ймовірності настання подій, передбачених в договорі, або подій, які можуть вплинути на порушення стороною договору умов його виконання, за якими слідують негативні наслідки передбачені законодавством або положеннями договору. В процесі незалежного аудиту фінансової звітності, аудитор повинен впевнитися в тому, що оцінка договірних ризиків, прийнята управлінським персоналом, відповідає умовам договору та інформації, яка була їм доступна на дату фінансової звітності та до дати затвердження фінансової звітності до випуску. Для цього аудитором проводяться наступні процедури:

– запит до управлінського персоналу, юридичного відділу, сторонніх консультантів про відомі їм випадки порушення клієнтом умов договорів, наявних претензій та судових справа, оцінки ймовірності настання несприятливих подій для клієнта;

– дослідження отриманих документів та оцінка відповідності, зроблених управлінським персоналом клієнта, висновків реальному стану справ;

– перевірка правильності відображення забезпечення або належних розкриттів в фінансовій звітності та примітках до неї.

З точки зору незалежного аудиту фінансової звітності, оцінка договірних ризиків складається із двох складових:

– прогнозування наслідків їх настання для клієнта;

– оцінка наслідків, яка може носити як вартісний характер так і характер певних обмежувальних дій, що можуть впливати на фінансово-господарську діяльність клієнта з аудиту.

За характером впливу на фінансову звітність, з точки зору незалежного аудиту фінан-

сової звітності, договірні ризики доцільно поділити на категорії, що відповідають впливу на думку аудитора:

– всеохоплюючі – ризики, які мають своїми наслідками застосування фінансових або обмежувальних заходів, що можуть призвести до неможливості здійснення клієнтом подальшої господарської діяльності (наприклад, припинення дії ліцензії чи дозволу, втрата основного покупця або постачальника);

– суттєві, але не всеохоплюючі – ризики, які за своїми наслідками є суттєвими для фінансової звітності і їх пропуск або не належне відображенням може призвести до суттєвого викривлення показників фінансової звітності та розкриттів до неї;

– не суттєві – ризики, які за своїми наслідками не є суттєвими для фінансової звітності.

Для цілей публічного управління та адміністрування в процесі аудиту фінансової звітності важливими є всеохоплюючі та суттєві, але не всеохоплюючі договірні ризики, оскільки вони мають вплив не тільки на суб'єкта господарювання, а і на галузь, в якій він здійснює свою діяльність.

Висновки. Договірні ризики тісно пов'язані з процесом незалежного аудиту фінансової звітності через значну питому вагу господарських операцій, які супроводжуються укладанням правочинів, та потенційним суттєвим впливом на показники фінансової звітності через шахрайство та помилки.

Державне управління та адміністрування договірними ризиками полягає в запровадженні імперативних положень договорів, направлених на захист національних та суспільних інтересів, справедливого розподілу ризиків між сторонами правочинів. Проте таке державне управління не є достатнім в сучасних умовах. Запровадження, на державному рівні, єдиних вимог до побудови системи внутрішнього контролю для суб'єктів господарювання, фінансова звітність яких підлягає обов'язковому аудиту, дозволить забезпечити впевненість в належній оцінці контрагентів при укладанні договорів та виявленню і оцінці договірних ризиків, що, в свою чергу, зменшить ризики суттєвого викривлення фінансової звітності від помилок та шахрайства.

Подальші дослідження автори вбачають у розробці матриці договірних ризиків та методичних рекомендацій щодо побудови системи внутрішніх контролів у відповідь на договірні ризики для суб'єктів аудиторської діяльності, які здійснюють незалежний аудит фінансової звітності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.1999 № 996-XIV станом на 01.01.2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text (дата звернення: 15.04.2024).

2. Концептуальна основа фінансової звітності. Видана РМСБО у вересні 2010 р. Переглянута в березні 2018 року. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/2019_RB_ConceptualFramework_ukr_AH.pdf (дата звернення: 15.04.2024).

3. Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність в Україні: Закон України від 21.12.2017 № 2258-VIII станом на 16.03.2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2258-19#Text (дата звернення: 15.04.2024).

4. Єфімов С. Правові ризики співпраці з контрагентами із росії. URL: https://dzplatforma.com.ua/article/1376-pravov-riziki-spvprats-z-kontragentom-z-ros (дата звернення: 16.04.2024).

5. Кобець І. Юридичні ризики: контрагенти пов'язані з державою-агресором та міжнародні спонсори війни. URL: https://eba.com.ua/yurydychni-ryzyky-kontragenty-pov-yazani-z-derzhavoyu-agresorom-ta-mizhnarodni-sponsory-vijny/ (дата звернення: 16.04.2024).

6. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15.04.2024 № 1207-VII станом на 24.03.2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text (дата звернення: 15.04.2024).

7. Про санкції: Закон України від 14.08.2014 № 1644-VII станом на 08.03.2024. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text (дата звернення: 17.04.2024).

8. Скиданов К.В. Визнання ознак обману та помилки як підстава для недійсності правочину. Право та інноваційне суспільство. № 1 (4). 2015. С. 99–106.

9. Цивільний кодекс України: Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV станом на 08.03.2024. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text (дата звернення: 17.04.2024).

10. Міжнародний стандарт управління якістю 1 «Управління якістю для фірм, що виконують аудити чи огляди фінансової звітності, або інші завдання з надання впевненості чи супутніх послуг». URL: https://www.mof.gov.ua/storage/files/4_ISQM_1_Final_Standard_(Not_Formatted)(uk).pdf (дата звернення: 17.04.2024).

11. Господарський кодекс України: Кодекс України від 16.01.2003 № № 436-IV станом на 08.03.2024. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text (дата звернення: 18.04.2024).

12. Возняковська К.А. Ризик у господарському договірному праві. Право та державне управління. № 2 (19). 2015. С. 77–81.

13. Веліканова М.М. Мінімізація ризиків у договірних зобов'язаннях. Нове українаське право. Вип. 1. 2021. С. 5–13.

14. Великанова М.М. Підходи до розподілу договірних ризиків. Підприємництво, господарство і право. № 5. 2018. С. 13–18.

15. МСА 315 «Ідентифікація та оцінка ризиків суттєвого викривлення». URL: https://www.mof.gov.ua/storage/files/2_ISA_315_(Revised_2019) _Full_Standard_and_Conforming_Amendments_(uk).pdf (дата звернення: 18.04.2024).

16. МСА 240 «Відповідальність аудитора, що стосується шахрайства при аудиті фінансової звітності». URL: https://www.mof.gov.ua/storage/files/%D0%9C%D1%96%D0%B6%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D1%96_%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%80%D1%82%D0%B8_%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%BB%D1%8E_%D1%8F%D0%BA%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96__%D0%B0%D1%83%D0%B4%D0%B8%D1%82%D1%83_2020_%D1%871.pdf (дата звернення: 19.04.2024).